

УДК 373.2.015.31:7

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.34.317668](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.34.317668)

ОКСАНА ВІЛЬХОВА

ORCID: 0000-0002-9152-2511

АНЖЕЛА ПАСІЧНІЧЕНКО

ORCID: 0000-0002-5500-0070

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

МИСТЕЦЬКО-ТВОРЧА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ДОШКІЛЬНИКІВ: ПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ І ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ

Стаття містить обґрунтування актуальності проблеми формування мистецько-творчої компетентності у дошкільників. Проаналізовано підходи до визначення поняття «мистецько-творча компетентність». Визначено психологічні передумови формування мистецько-творчої компетентності. Зазначено, що дошкільний вік є сенситивним для розвитку творчого потенціалу, а вікові зміни в пізнавальному, емоційному, соціальному, моторному розвитку створюють оптимальні умови для формування мистецько-творчої компетентності. Наголошено на значущості арт-терапії як ефективного інструменту, який батьки та вихователі можуть використовувати для підтримки емоційного та творчого розвитку дітей.

***Ключові слова:** мистецько-творча компетентність, творчий потенціал, дитина дошкільного віку, мистецтво, арт-терапія, малювання, музика, ліплення.*

Постановка проблеми. Сучасне суспільство стикається з численними викликами, які вимагають продуктивних перетворень у різних сферах життя. У цьому контексті питання творчості, ініціативи та здібностей набувають особливої актуальності. Розвиток творчого потенціалу у дітей дошкільного віку є важливим аспектом, оскільки не лише забезпечує адаптацію до змін, самовираження та самореалізацію, підвищує ефективність діяльності, а й формує основи для подальшого розвитку особистості.

Можливість успішної реалізації творчого потенціалу у дітей підвищується завдяки достатньому рівню сформованості мистецько-творчої компетентності. У сучасному світі, що постійно змінюється, мистецько-творча компетентність є необхідною умовою для всебічного розвитку особистості та дозволяє успішно адаптуватися до сучасних соціальних викликів.

Аналіз досліджень і публікацій, на які спирається автор. Різноманітні аспекти розвитку творчого потенціалу та, зокрема, особливості формування мистецько-творчої компетентності дітей дошкільного віку стали предметом досліджень І. Білої, О. Половіної, А. Федорович, Л. Шульги, А. Шевчук та ін. У своїх працях ці дослідники аналізують феномен дитячої творчості, з'ясовують роль різних видів мистецтва у всебічному розвитку вихованців ЗДО тощо. Однак питання формування мистецько-творчої компетентності у дітей дошкільного віку залишаються малодослідженими та набувають особливої актуальності у сучасних умовах.

Мета статті – визначення психологічних передумов та ефективних шляхів формування мистецько-творчої компетентності у дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Компетентнісний підхід у освітньому процесі сучасних закладів дошкільної освіти орієнтований на формування різноманітних компетентностей, серед яких вагоме місце займає мистецько-творча. У Базовому компоненті дошкільної освіти зазначено, що мистецько-творча компетентність – це здатність дитини практично реалізовувати свій художньо-естетичний потенціал для отримання бажаного результату творчої діяльності на основі розвинених емоцій та почуттів до видів мистецтва, уміння елементарно застосовувати мистецькі навички в життєвих ситуаціях під час освітньої та самостійної діяльності. Результатом набуття мистецько-творчої компетентності є елементарна обізнаність дитини у специфіці видів мистецтва (художньо-продуктивній, музичній, театральній); ціннісне ставлення до мистецтва і мистецької діяльності; прагнення сприймати мистецтво тощо (*Базовий компонент...*, 2021, с. 21).

А. Шевчук зазначає, що «мистецько-творча компетентність як особистісне надбання дитини і результат освітньої діяльності в освітньому напрямі деталізується в таких структурних компонентах: емоційно-ціннісне ставлення дитини до світу мистецтва; сформованість знань у царині мистецтв; навички в різних видах мистецької діяльності; участь батьків (у новому БКДО вперше сформульовані провідні орієнтири для батьків, які несуть солідарну відповідальність з педагогами і громадою за освіту своєї дитини).

Погоджуємося з А. Шевчук, що така структура освітнього напрямку акцентує увагу на особистісному, ціннісному, інформаційному й діяльнісному вимірах мистецької освіти та є доцільною (Шевчук, 2021, с. 20).

На думку О. Половіної, реалізація завдань освітнього напрямку «Дитина у світі мистецтва», спрямованого на формування мистецько-творчої компетентності, «передбачає залучення вихованців до різних видів мистецької діяльності в умовах, спеціально створених для розвитку їхніх здібностей, формування здатності до самовираження з пріоритетом розвитку емоційної сфери, спрямованість на набуття ними життєвих навичок під час освітньої та самостійної художньої діяльності» (Половіна, 2021, с. 4).

Наголосимо, що такий підхід підкреслює важливість інтеграції мистецьких практик у дошкільну освіту для всебічного розвитку дітей.

Зважаючи на визначене вище, зазначимо, що розвиток мистецько-творчої компетентності сприяє формуванню творчої особистості, яка здатна критично оцінювати ситуації, приймати нестандартні рішення і виявляти емоції через різні мистецькі форми. Це не лише допомагає дітям висловлювати свої почуття, але й формує основи для їхньої соціалізації та інтеграції в суспільство. Мистецько-творча компетентність є важливою складовою розвитку дітей дошкільного віку. Вона охоплює не лише навички створення мистецьких творів, але й розвиток уяви, емоційності, критичного мислення та здатності до самовираження.

У контексті виховання та освіти, особливо в дошкільному віці, формування мистецько-творчої компетентності є необхідним завданням. Вона підтримує різнобічний розвиток дітей, дозволяє їм вчитися через гру, експериментувати і відкривати нові горизонти. Таким чином, мистецько-творча компетентність стає важливим інструментом для підготовки дітей до життя в динамічному світі, де креативність і здатність до самовираження мають важливе значення для досягнення успіху.

Психологічні передумови цього процесу є багатограничними і включають різноманітні аспекти, які впливають на формування творчої особистості дитини загалом та мистецько-творчої компетентності зокрема.

Науковцями доведено, що дошкільний вік є сензитивним періодом для розвитку творчості, формування творчих нахилів особистості, що виявляються як у сфері пізнання, так і в художній діяльності. Як зазначає І. Біла, «всі психічні процеси (пам'ять, мислення, сприйняття, уява, почуття) знаходяться у дошкільників на стадії свого становлення, зміни, розвитку. Саме тому всі вони надзвичайно рухливі, нестійкі, мінливі, суперечливі» (Біла, 2014, с. 5).

Відповідно дошкільний вік є сприятливим періодом для розвитку мистецько-творчої компетентності дітей. У цей час відбуваються суттєві зміни в пізнавальному, емоційному та соціальному розвитку, які створюють оптимальні умови для її формування.

Саме у цей віковий період дитина активно накопичує знання та отримує величезний досвід необхідний для творчої діяльності. Всі пізнавальні психічні процеси інтенсивно розвиваються. Підвищується пізнавальна активність дитини, допитливість, спостережливість, розвиваються пізнавальні мотиви та інтереси (Пасічніченко, 2021, с. 19).

Важливо зазначити, що дошкільники часто мають внутрішню мотивацію до творчості. Їхня природна допитливість і прагнення до експериментування відкривають нові горизонти для самовираження. Діти прагнуть експериментувати та вчитися новому, що стимулює їхній творчий потенціал. Інтерес до мистецтва, виявлений у бажанні створювати, малювати, співати, танцювати сприяє формуванню мистецько-творчої компетентності.

Дослідження вчених акцентують увагу на значущості яскравої пізнавальної активності дитини, яка становить основу її пізнавальної мотивації і виступає потужним чинником розвитку творчості. Пізнавальна мотивація проявляється через дослідницьку та пошукову активність, виявляється в чутливості до нових стимулів і ситуацій, а також у здатності знаходити нове, оригінальне в звичному, повсякденному.

І. Біла наголошує, що дитина, реалізуючи задум в продуктивній діяльності, відчувається вільною, вона не скута досвідом, знаннями, не обмежена заборонами, які не дають їй змоги вільно оперувати предметами, матеріалами тощо. Вільний рух думки поза межами відомого допомагає знайти й неочікуваний розв'язок. Виникнення у дітей несподіваних зіставлень й узагальнень, оригінальних думок, можливо, певним чином і пояснюється браком засвоєних способів аналізу, готових штампів, новизною для них власне розумової роботи (Біла, 2011, с. 7).

Когнітивний розвиток дітей на цьому етапі характеризується інтенсивним розвитком не лише сприймання, пам'яті, мислення, а й уяви, що дозволяє їм фантазувати та створювати нові образи. Вони активно експериментують із різними формами самовираження, такими як малювання, ліплення, танці чи гра на музичних інструментах. Окрім того, діти починають розуміти символи і метафори, що відкриває нові можливості для творчого самовираження. Уявлення про світ стає більш складним, а це, в свою чергу, стимулює їхній творчий потенціал.

Значну роль у формуванні мистецько-творчої компетентності відіграють емоції. У дошкільному віці діти активно оволодівають уміннями розпізнавати і виражати свої емоції, а також усвідомлювати емоційні реакції як власні, так і навколишніх. Цей процес є важливим для розвитку їхньої емоційної чутливості, яка стає основою для більш глибокого емоційного вираження в мистецтві. У свою чергу, емоційний розвиток є підґрунтям для творчості, відкриваючи нові можливості для уяви та експериментів. Діти, активно виражаючи свої емоції, стають більш відкритими до нових ідей, креативнішими у пошуку рішень і здатні глибше занурюватися у світ мистецтва. Це сприяє формуванню багатогранної особистості, здатної не лише до художнього вираження, але й до емпатії, розуміння і сприйняття світу через призму емоцій. Таким чином, емоційний розвиток стає важливим чинником, що підтримує і підсилює мистецько-творчу компетентність, відкриваючи дітям нові можливості для самовираження і творчого зростання.

Соціальний розвиток у дошкільному віці відзначається формуванням соціальних зв'язків. Діти активно взаємодіють з однолітками та дорослими, що стимулює розвиток комунікативних навичок, уміння працювати в команді та обмінюватися досвідом. Це важливо для творчої діяльності, оскільки взаємодія з однолітками може спонукати до нових ідей і підходів у творчих проєктах.

Для реалізації творчих задумів важливим є достатній рівень моторики, що характерний для дошкільного віку. Саме в цей період діти активно розвивають свої рухові навички, що є основою для їхнього творчого самовираження. Використання різних матеріалів у мистецькій діяльності, таких як фарби, пластилін, папір, тканини та інше, дозволяє дошкільникам не лише вдосконалювати свої моторні навички, але й розвивати координацію рухів та просторове мислення. Окрім того, цей процес сприяє формуванню впевненості у своїх здібностях і стимулює бажання експериментувати (Шульга, 2021, с. 304).

Істотну роль у формуванні мистецько-творчої компетентності відіграє гра як провідний вид діяльності дошкільника. Вона є основною формою активності дітей, важливим інструментом для самовираження та розвитку уяви. Також, важливо згадати досить ефективний засіб формування мистецько-творчої компетентності дітей дошкільного віку, а саме – арт-терапія, яка є унікальним способом вільного самовираження і самопізнання, дозволяючи дитині не лише глибше зрозуміти мистецтво (музичне, хореографічне, театральне, образотворче тощо), а й відновити внутрішню гармонію, віднайти нові ресурси для активної життєдіяльності (особливо у сучасних стресових воєнних умовах) (Панченко, 2024, с. 197).

Використовуючи власний творчий потенціал, вихованець не тільки розвиває свої здібності, а й знаходить способи подолання психологічних труднощів, вчиться краще розуміти свої потреби та бажання, вибудовує гармонійніші стосунки з собою та оточенням сім'ї, закладу дошкільної освіти. Арт-терапія є не тільки інструментом формування мистецько-творчої компетентності, але й потужним способом самовідновлення, що сприяє духовному і психологічному становленню особистості на шляху до зрілості.

Варто зазначити, що арт-терапія може включати малювання, ліплення, музику, хореографію, драматичні ігри, що дозволяє дітям взаємодіяти між собою у безпечному і творчому середовищі. Через арт-терапію дошкільники не тільки розвивають художні навички, а й вчать висловлювати почуття та ідеї, що позитивно впливає на їхню емоційну та соціальну адаптацію. Важливо, що арт-терапія допомагає дітям позбутися тривоги, напруги, вчить їх приймати різні емоції, покращує самооцінку та впевненість у власних силах. Крім того, вона сприяє розвитку дрібної моторики, координації рухів, зорово-моторної координації та інших навичок, що, як зазначалося вище, є важливими для загального розвитку вихованця ЗДО (Мачинська, 2022).

Так, наприклад, **музика** допомагає дітям розвивати слухове сприйняття, ритм, почуття гармонії. **Хореографія** залучає дошкільників до фізичної активності та допомагає їм краще розуміти власне тіло, розвиваючи координацію, баланс і пластику. **Театр** розвиває уяву, акторські здібності та емпатію. Спостерігаючи за різними стилями та творами образотворчого мистецтва, діти вчать цінувати красу, розвивають естетичний смак і отримують розуміння, що мистецтво може мати багато форм та значень.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, дошкільний вік є сензитивним періодом для розвитку мистецько-творчої компетентності. Розуміння психологічних передумов формування мистецько-творчої компетентності дозволить вихователям і батькам створювати оптимальні умови для творчого розвитку дітей, сприяючи їхньому всебічному розвитку. Арт-терапія є унікальним засобом формування мистецько-творчої компетентності, яка забезпечує дітям не тільки отримання задоволення від результатів своєї мистецької діяльності та віру у власні сили, а й можливість ефективно виплеснути страхи, тривоги і напругу. Перспективами подальших наукових пошуків у цьому напрямку, на наш погляд, можуть бути дослідження розвитку чуттєвої сфери дошкільника, методів заохочення до художньо-творчої практики у нашій країні та за кордоном, їх порівняльний аналіз.

Список використаних джерел

- Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. Взято з <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovijkomponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
- Біла, І. М. (2014). *Психологія дитячої творчості*. Київ: Фенікс. Взято з <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/9940/1/Психологія%20дитячої%20творчості.pdf>

- Біла, І. М. (2011). Феномен дитячої творчості. *Дошкільне виховання*, 1, 7. Взято з <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/706990/1/2011%21%209.pdf>
- Мачинська, Н., Бас, О. *Роль образотворчого мистецтва у всебічному розвитку дитини-дошкільника*. Взято з <https://vseosvita.ua/library/embed/01002xc3-1b60.doc.html>
- Пальчикова, О. М., Мазаненко, О. М. (2018). До питання діагностики та розвитку музичних здібностей. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*, 599, 265-268.
- Панченко, Є. (2024). Формування мистецько-творчої компетентності в дітей дошкільного віку засобами арт-технологій. В кн. О. О. Максимова, М. А. Федорова (Ред.), *Інноваційні процеси в дошкільній освіті: теорія, практика, перспективи*: зб. наукових праць (с. 197-200). Житомир: ФОП Левковець.
- Пасічніченко, А. В. (2021). Формування креативності у дітей дошкільного віку. *Педагогічні науки*, 78, 17-21.
- Половіна, О. (2021). Дитина у світі мистецтва Впроваджуємо Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). *Дошкільне виховання*, 2, 3-8.
- Половіна, О. *Як сформувати мистецько-творчу компетентність у дітей?* Взято з <https://www.pedrada.com.ua/article/2951-yaksformuvatimistetsko-tvorchukompetentnst-u-dtey>.
- Шевчук, А. (2021). Мистецька освіта дітей. Традиції та інновації в оновленому БКДО. *Дошкільне виховання*, 4, 20-23.
- Шульга, Л. (2021). Діяльнісний підхід до формування мистецько-творчої компетентності дитини дошкільного віку. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 37, 3, 304-309.

References

- Bazoviy komponent doshkilnoi osvity v Ukraini [The basic component of preschool education in Ukraine]*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazoviykomponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini> [in Ukrainian].
- Bila, I. M. (2014). *Psykhohohiia dytiachoi tvorchosti [Psychology of children's creativity]*. Kyiv: Feniks. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/9940/1/Psykhohohiia%20dytiachoi%20tvorchosti.pdf> [in Ukrainian].
- Bila, I. M. (2011). Fenomen dytiachoi tvorchosti [The phenomenon of children's creativity]. *Doshkilne vykhovannia [Preschool education]*, 1, 7. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/706990/1/2011%21%209.pdf> [in Ukrainian].
- Machynska, N., & Bas, O. *Rol obrazotvorchoho mystetstva u vsebichnomu rozvytku dytyny-doshkilnyka [The role of fine arts in the comprehensive development of a preschool child]*. Retrieved from <https://vseosvita.ua/library/embed/01002xc3-1b60.doc.html> [in Ukrainian].
- Palchukova, O. M., & Mazanenko, O. M. (2018). Do pytannia diahnostryky ta rozvytku muzychnykh zdibnostei [On the issue of diagnosing and developing musical abilities]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina [Bulletin of the V. N. Karazin Kharkiv National University]*, 599, 265-268 [in Ukrainian].
- Panchenko, Ye. (2024). Formuvannia mystetsko-tvorchoi kompetentnosti v ditei doshkilnoho viku zasobamy art-tekhnologii [Formation of artistic and creative competence in preschool children using art technologies]. In O. O. Maksymova, & M. A. Fedorova (Eds.), *Innovatsiini protsesy v doshkilnii osviti: teoriia, praktyka, perspektyvy [Innovative processes in preschool education: theory, practice, prospects]: zb. naukovykh prats* (pp. 197-200). Zhytomyr: FOP Levkovets [in Ukrainian].
- Pasichnichenko, A. V. (2021). Formuvannia kreatyvnosti u ditei doshkilnoho viku [Formation of creativity in preschool children]. *Pedahohichni nauky [Pedagogical Sciences]*, 78, 17-21 [in Ukrainian].
- Polovina, O. (2021). Dytyna u sviti mystetstva Vprovadzhuiemo Bazoviy komponent doshkilnoi osvity (nova redaktsiia) [A Child in the World of Art Introducing the Basic Component of Preschool Education (new edition)]. *Doshkilne vykhovannia [Preschool education]*, 2, 3-8 [in Ukrainian].
- Polovina, O. *Yak sformuvaty mystetsko-tvorchu kompetentnist u ditei? [How to develop artistic and creative competence in children?]*. Retrieved from <https://www.pedrada.com.ua/article/2951-yaksformuvatimistetsko-tvorchukompetentnst-u-dtey> [in Ukrainian].
- Shevchuk, A. (2021). Mystetska osvita ditei. Tradytzii ta innovatsii v onovlenomu BKDO [Art education of children. Traditions and innovations in the updated BKDE]. *Doshkilne vykhovannia [Preschool education]*, 4, 20-23 [in Ukrainian].
- Shulha, L. (2021). Diialnisnyi pidkhid do formuvannia mystetsko-tvorchoi kompetentnosti dytyny doshkilnoho viku [An activity-based approach to the formation of artistic and creative competence in a preschool child]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk [Current issues in the humanities]*, 37, 3, 304-309 [in Ukrainian].

VILKHOVA O., PASICHNICHENKO A.

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

ARTISTIC AND CREATIVE COMPETENCE OF PRESCHOOLERS: PSYCHOLOGICAL PREREQUISITES AND PRACTICAL ASPECTS OF FORMATION

The article contains a justification of the relevance of the problem of the formation of artistic and creative competence in preschoolers. Approaches to defining the concept of "artistic and creative competence" have been analyzed. The psychological prerequisites for the formation of artistic and creative competence have been determined. It is noted that preschool age is sensitive for the development of creative potential, and age-related changes in cognitive, emotional, social, and motor development create optimal conditions for the formation of artistic and creative competence. It was found that emotions play a significant role in the formation of artistic and creative competence. Children who actively express their emotions become more open to new ideas, more creative in finding solutions and are able to immerse themselves more deeply in the world of art.

It was determined that play as the leading type of preschooler's activity creates a significant role in the formation of artistic and creative competence. It is the main form of children's activity, an important tool for self-expression and imagination development.

It is emphasized that the importance of art therapy as an effective tool that parents and educators can use to support the emotional and creative development of children. Thanks to various types of art, such as music, choreography, theater, drawing, sculpting, children get the opportunity not only to express themselves, but also to develop creative abilities, increase self-esteem and relieve emotional tension. Using of various materials in artistic activities, such as paints, plasticize, paper, fabrics and others, allows preschoolers not only to improve their motor skills, but also to develop coordination of movements and spatial thinking. Parents and educators, using art therapy, create a favorable environment for the harmonious development of each child's personality.

Key words: *artistic and creative competence, creative potential, preschool child, art, art therapy, drawing, music, sculpting*

Стаття надійшла до редакції 11.09.2024 р.

УДК 378.147.091.33-027.22:001

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.34.317972](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.34.317972)

МАРИНА ГРИНЬОВА

ORCID: 0000-0003-3912-9023

ОЛЬГА ТИТАРЕНКО

ORCID: 0000-0002-0156-8330

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ВПЛИВ ФАКТОРІВ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті досліджується вплив факторів освітнього середовища на результативність науково-дослідницької діяльності студентів в закладах вищої освіти. Аналізуючи взаємозв'язок структурних компонентів освітнього середовища та їх вплив на академічну ефективність, робота визначає ключові елементи: доступ до ресурсів, організаційну підтримку, інтеграцію навчання і дослідження, а також активізацію студентської участі. Значення взаємодії та культурного обміну у середовищі вищої освіти акцентується як критичне для розвитку креативного та критичного мислення. Висвітлено роль наукової спільноти та менторської підтримки у формуванні наукових компетенцій.

Ключові слова: *освітнє середовище, науково-дослідницька діяльність, вища освіта, академічна продуктивність, інтеграція навчання та дослідження, критичне мислення.*

Постановка проблеми. Прискорення темпів розвитку сучасного суспільства, постійна зміна технологій, зростаюча конкуренція у сфері працевлаштування, а також інші соціально-економічні трансформації актуалізують потребу в формуванні передових професійних компетенцій, що відповідають потребам часу та прогнозованим тенденціям у відповідних галузях. Таке формування включає глибокий соціальний аналіз, прогнозування і моделювання у професійній сфері, яке стає невід'ємною складовою вищої освіти.